

Owady

Jacek Tabor, Michał Ciach

STANOWISKA SMUKWY KOSMATEJ *SCOLIA HIRTA* SCHRANK, 1781 (HYMENOPTERA: SCOLIIDAE) NA NIZINIE MAZOWIECKIEJ

W latach 2001-2006 na południowym Mazowszu odnaleziono szesnaście stanowisk smukwy kosmatej *Scolia hirta* (tab.)¹ (fot. 5). Wskazują one na istnienie nad środkową Pilicą silnej populacji tego gatunku, będącej jednocześnie daleko wysuniętą na południowy-wschód w Polsce.

Smukwa kosmata pasożytuje larwy chrząszczy z rodziny *Scarabaeidae*. Samica paraliżując rozwijające się w glebie larwy składa na ich ciele jaja (Banaszak 2004). Liczne występowanie smukwy kosmatej na opisanym terenie może być powiązanie z masową i niemal coroczną obecnością chrabąszcza majowego *Melolontha melolontha* (dane nadleśnictwa Smardzewice - niepublikowane). Wysoka liczebność larw chrząszczy z rodziny *Scarabaeidae* sprzyja przypuszczalnie licznemu występowaniu tej żądłówki. Możliwe jest jednocześnie istnienie swoistej synchronizacji pojawów smukwy kosmatej z masowymi rójkami chrabąszczy, odbywającymi się w cyklach trzy-, czteroletnich. Smukwa kosmata wydaje się być jednocześnie związana z suchymi i piaszczystymi glebami, położonymi na skrajach dolin rzecznych. Wskazuje na to rozmieszczenie jej stanowisk w Polsce, które sąsiadują z dolinami rzecznyymi leżącymi na obszarach pokrytych polodowcowymi piaskami. Liczny pojaw w roku 2006 mógł mieć także związek z korzystnymi warunkami atmosferycznymi - ciepłym i suchym latem.

Smukwa kosmata jest gatunkiem palearktycznym związanym z ciepłymi i suchymi środowiskami stepu i lasostepu (Banaszak 2004). W Polsce gatunek ten wykazano na kilkunastu stanowiskach położonych głównie w zachodniej i północnej części kraju, z których współcześnie stwierdzono lub potwierdzono go na dwunastu z nich (Banaszak 1978, 2004). Z terenu Mazowsza gatunek ten podawany był z trzech historycznych stanowisk z okolic Warszawy (Głowacki 1953, Puławski 1963, Banaszak 2004). Aktualnie znane jest jedynie stanowisko w Lasotkach (pow. płocki), gdzie w roku 1997 złowiono samca (Banaszak 2004).

---

¹⁾ Dwa kolejne stanowiska smukwy kosmatej stwierdzono także w zbiorowiskach roślinności kserotermicznej w powiecie ostrowieckim na Wyżynie Małopolskiej. Pojedyncze osobniki odnotowano 14 VIII 2004 na skałkach wapiennych w Podgrodziu oraz 24 VII 2006 na wzgórzach lessowych koło Kunowa (B. Sepioł).

Tab. Nowe stanowiska smukwy kosmatej *Scolia hirta* Schrank, 1781 (*Hymenoptera*, *Scoliidae*) na Nizinie Mazowieckiej

Table . New localities of the Hairy Flower Wasp *Scolia hirta* Schrank, 1781 (*Hymenoptera*, *Scoliidae*) on Mazovian Lowland, (1) - Number, (2) - Date, (3) - Number of individuals and sex, (4) - Location, (5) - Habitat, (6) - Host plant

Lp. (1)	Data (2)	Liczba osobników i płeć (3)	Lokalizacja (4)	Środowisko (5)	Roślina zerowiskowa (6)
1.	24 VIII 2001	1 ♀	Dębowa Góra koło Stanisławowa, gm. Odrzywół, woj. mazowieckie, UTM DC 61	Suchy, silnie nasłoneczniony połodowcowy oz położony ok. 2 km na północny-wschód od Stanisławowa; zbudowany z piasków i żwirów; porośnięty murawami psammofilnymi z pojedynczymi jałowcami <i>Juniperus communis</i> i sosnami zwyczajnymi <i>Pinus sylvestris</i> , a także zwartymi zadrzewieniami sosny zwyczajnej. W części centralnej ozu znajdowały się poeksploatacyjne wyrobiska żwiru i piasku porośnięte pojedynczymi kępami traw oraz macierzanki. Stanowisko znajdowało się na skraju pradoliny Pilicy, w pobliżu rozległego kompleksu zmeliorowanych torfowisk niskich (Błota Brudzewickie).	macierzanka <i>Thymus sp.</i>
2.	VII-VIII. 2002 - 2003	liczne ♂♂ i ♀♀	Dębowa Góra koło Stanisławowa, gm. Odrzywół, woj. mazowieckie, UTM DC 61	Suchy, silnie nasłoneczniony połodowcowy oz położony ok. 2 km na północny-wschód od Stanisławowa; porośnięty murawami psammofilnymi z licznymi kocankami <i>Helichrysum arenarium</i> oraz jałowcami; otoczony młodnikami i drągowinami sosnowymi oraz ubogimi polami; w sąsiedztwie wyrobiska żwiru i piasku.	
3.	VII-VIII. 2002 - 2003	pojedyncze osobniki	Królówka koło Stanisławowa, gm. Odrzywół, woj. mazowieckie, UTM DC 61	Suchy, silnie nasłoneczniony połodowcowy oz położony ok. 1,5 km na północny-wschód od Stanisławowa; porośnięty murawami psammofilnymi z licznymi kocankami <i>Helichrysum arenarium</i> oraz jałowcami; otoczony młodnikami i drągowinami sosnowymi oraz ubogimi polami; w sąsiedztwie wyrobiska żwiru i piasku.	
4.	VII-VIII. 2002 - 2003	pojedyncze osobniki	Stanisławów, gm. Odrzywół, woj. mazowieckie, UTM DC 61	Suchy, silnie nasłoneczniony połodowcowy oz położony ok. 1,5 km na zachód od Stanisławowa; porośnięty murawami psammofilnymi z licznymi kocankami <i>Helichrysum arenarium</i> oraz jałowcami; otoczony młodnikami i drągowinami sosnowymi oraz ubogimi polami; w sąsiedztwie wyrobiska żwiru i piasku.	

cd. tabeli na następnej stronie

cd. tabeli

5.	6 VII 2002	1 ♂	Brudzewice- Jaźwiny, gm. Poświętne, woj. łódzkie, UTM DC 50	Murawa psammofilna z licznymi jałowcami, kocanką piaskową i macierzanką <i>Thymus sp.</i> ; zarastająca sosną zwyczajną oraz brzozą <i>Betula pendula</i> otoczona zadrzewieniami sosnowymi oraz ubogimi polami.	
6.	13 VII 2005	1 ♀	Odrzywół, gm. Odrzywół woj. mazowieckie, UTM DC 70	Skraj rozległych dragowin sosnowych, ze znajdującymi się w pobliżu nasłonecznionymi wyrobiskami piasku porośniętymi macierzanką <i>Thymus sp.</i> Stanowisko sąsiadowało z wilgotnymi łąkami położonymi w dolinie rzeki Drzewiczki.	macierzanka <i>Thymus sp.</i>
7.	6 VII 2006	2 ♂♂	Inowłódz, gm. Inowłódz, woj. łódzkie, UTM DC 40	Murawa psammofilna ze szczotliczą siwą <i>Corynephorus canescens</i> , macierzanką <i>Thymus sp.</i> i jałowcem w sąsiedztwie słabo zwartych i prześwietlonych młodników sosnowych. W pobliżu zabudowania.	
8.	11 VII 2006	1 ♀	Teofilów, gm. Inowłódz, woj. łódzkie, UTM DC 40	Piaszczysty brzeg Pilicy stanowiący dziką plażę i wyrobisko piasku. Stanowisko otaczały rozległe bory suche i świeże oraz fragmenty grądów i zarośli nadrzecznych.	przetacznik długolistny <i>Veronica longifolia</i>
9.	11 VII 2006	1 ex.	Antoniów, gm. Opoczno, woj. łódzkie, UTM DC 40	Nadrzeczne ziołorośla i okrajek lasu otoczone rozległym kompleksem borów świeżych i suchych położonych na glebach piaszczystych i żwirowych (dane obozu entomologicznego UŁ).	rośliny bal- daszkowate <i>Umbelliferae</i>
10.	13 VII 2006	1 ♀	Królowa Wola, gm. Inowłódz, woj. łódzkie, UTM DC 41	Przydomowy ogród warzywny sąsiadujący z terenami rolniczymi o silnym rozdrobnieniu upraw zbóż oraz odlogami i ugorami na słabych piaszczystych glebach.	lebiodka <i>Origanum vulgare</i> (forma ogrodowa)
11.	22 VII 2006	1 ♀, 1 ♂	Królowa Wola- Kolonijka, gm. Inowłódz, woj. łódzkie, UTM DC 41	Ziołorośla na skraju zarastającego stawu, położonego w sąsiedztwie porastających piaszczyste gleby suchych dragowin sosnowych (bory suche). W pobliżu pojedyncze zabudowania.	oset kędzieżawy <i>Carduus crispus</i>
12.	23 VII i 26 VII 2006	2 ♀♀	Błota Brudzewic- kie - część południowa, Brudzewice, gm. Poświętne, woj. łódzkie, UTM DC 61	Ziołorośla z sadźcem konopiastym <i>Eupatorium cannabinum</i> , wierzbownicą <i>Epilobium sp.</i> , tojeścią pospolitą <i>Lysimachia vulgaris</i> położone nad rowem melioracyjnym na skraju rozległych torfowisk niskich i zdegradowanego lasu wilgotnego (sosna zwyczajna z brzozą i olszą czarna <i>Alnus glutinosa</i>).	oset kędzie- żawy
13.	23 VII 2006	7 ♀♀ 3 ♂♂	Błota Brudzewic- kie - część północna, Dąbrowa, gm. Odrzywół, woj. mazowieckie, UTM DC 61	Ziołorośla z bodziszkiem <i>Geranium sp.</i> , lnicą <i>Linaria sp.</i> , krwawnicą pospolitą <i>Lythrum salicaria</i> położone nad rowem melioracyjnym na skraju rozległych torfowisk niskich oraz mozaiki upraw zbożowych i ugorów na gruntach piaszczystych.	oset kędzie- żawy

cd. tabeli na następnej stronie

cd. tabeli

14.	23 VII 2006	3 ♀♀, 6 ♂♂	Ceteń, gm. Poświętne, woj. łódzkie, UTM 50	Ziołorośla przydrożne z ostem kędzierzawym, chabrem driakiewnikiem <i>Centaurea scabiosa</i> oraz roślinami baldaszkowatymi <i>Umbelliferae</i> położone na skraju boru świeżego i wilgotnych łąk kośnych w pobliżu źródeł cieku Cetenka.	oset kędzierzawy
15.	24 VII 2006	1 ♀, 2 ♂♂	Zakościele, gm. Inowłódz, woj. łódzkie, UTM DC 40	Ziołorośla na skraju doliny Pilicy w sąsiedztwie kompleksu borów świeżych. Suche łąki zarastające olszą czarna i sosną zwyczajną.	oset kędzierzawy
16.	13 VII 2006	1 ex.	Gapinin, gm. Poświętne, woj. łódzkie, UTM DC 51	Osobnik martwy w sieci łownej tygrzyka paskowanego <i>Argiope bruennichi</i> zlokalizowane na brzegu starorzecza Pilicy (dane obozu entomologicznego UŁ).	

Stanowiska smukwy kosmatej, będące jednocześnie miejscem występowania innych gatunków termofilnych zagrożone są przez sukcesję roślinności drzewiastej i wymagają czynnej ochrony (Ciach i Tabor 2003, Banaszak 2004, Ciach 2005). Na jej stanowiskach wskazane jest utrzymanie otwartego charakteru środowiska poprzez wstrzymanie zalesień oraz usuwanie już istniejących.

Serdecznie dziękujemy Radomirowi Jaskule za przekazanie informacji o stanowiskach gatunku zebranych w ramach obozu entomologicznego zorganizowanego przez Łódzki Oddział Polskiego Towarzystwa Entomologicznego przy współpracy z Katedrą Zoologii Bezkręgowców i Hydrobiologii UŁ oraz Zespołem Nadpilicznych Parków Krajobrazowych. Pragniemy gorąco podziękować Bogusławowi Sepiołowi za przekazanie własnych danych o stanowiskach smukwy kosmatej na Wyżynie Małopolskiej oraz dr. Bogusławowi Soszyńskiemu za przekazanie własnych informacji o stanowiskach gatunku i za uwagi do pierwszej wersji pracy.

Literatura

- Banaszak J. 1978. *Scolia hirta* Schrank (Hymenoptera, Scoliidae) nad dolną Wisłą oraz rozmieszczenie tego gatunku w Polsce. Przegl. zool. 22, 1: 45-48.
- Banaszak J. 2004. *Smukwa kosmata Scolia hirta* Schrank, 1781. W: Głowaciński Z., Nowacki J. 2004. Polska Czerwona Księga Zwierząt. Bezkręgowce, PAN. Kraków.
- Ciach M. 2005. *Stanowisko skalnika statilinus* *Hipparchia statilinus* (Hufnagel, 1766) - Lepidoptera, Satyridae na Nizinie Mazowieckiej. Kulon 10: 75-76.
- Ciach M., Tabor J. 2003. *Stanowisko siodlarki Ephippigera ephippiger* (Fiebig) - Orthoptera: Ephippigeridae na Nizinie Mazowieckiej. Kulon 8: 38-39.
- Głowacki J. 1953. *Przyczynek do znajomości błonkówek (Hymenoptera) okolic Warszawy*. Fragm. faun. Mus. Zool. Pol. 6 (19): 501-523.

Puławski W. 1963. *Klucze do oznaczania owadów Polski*. XXIV. Błonkówki - Hymenoptera. Sapygidae, Scoliidae, Tiphidae, Methocidae, Myrmonidae, Mutilidae. PWN, Warszawa.

Adresy autorów:

Jacek Tabor, Spalski Park Krajobrazowy, ul. Podleśna 2, 97-214 Spała, e-mail: jacektabor@poczta.onet.pl

Michał Ciach, Zakład Zoologii Leśnej i Łowiectwa, Wydział Leśny Akademii Rolniczej w Krakowie, Al. 29 Listopada 46, 31-425 Kraków, e-mail: mciach@ar.krakow.pl

NEW LOCALITIES OF THE HAIRY FLOWER WASP *SCOLIA HIRTA* SCHRANK, 1781 (SCOLIIDAE: HYMENOPTERA) ON MAZOWIECKA LOWLAND

Summary

Sixteen new localities of the Hairy Flower Wasp *Scolia hirta* have been found on Mazowiecka Lowland. Other two have been found on Małopolska Upland. The details of the sites are described. These are the second and following current records of this species on Mazowiecka Lowland, which indicates the existence of a strong population of this species in the area. Records from Małopolska Upland are the first to the region. These localities are discussed in the context of the distribution of this species in Poland, its ecology, and conservation.

Fot. 5. Samica smukwy kosmatej *Scolia hirta* - Błota Brudzewickie, gm. Odrzywół, woj. mazowieckie (fot. J. Tabor)

A female Hairy Flower Wasp *Scolia hirta* – Błota Brudzewickie, commune of Odrzywół, Mazovian province (Photo by J. Tabor)